

Mátyás Bittenbinder

Wilde wegen

**Op wandeltocht door de
Nederlandse natuur**

2025 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2025 Mátyás Bittenbinder

Omslagontwerp Jan van Zomeren

Fotografie Mátyás Bittenbinder en Shutterstock

Lithografie afbeeldingen Pixel-it

Kaarten Yde Bouma

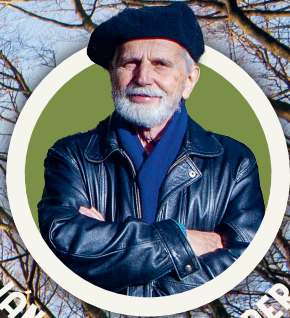
Zetwerk Mat-Zet bv

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 5513 1

Duivels berg

JÁNOS BITTENBINDER

Locatie: De Duivelsberg (Gelderland)

Mijn vader, János Bittenbinder, is kunstenaar. Zijn wereld bestaat uit kleur, vorm en compositie, en hij kijkt met een ander oog naar de natuur dan ik. Hij met de blik van een schilder, ik met de bril van een bioloog. Hij ziet kleuren, licht, contrast. Ik zie planten en dieren en hun onderlinge relaties. Juist dit verschil in perspectief levert altijd bijzondere gesprekken op.

Vandaag zijn we op de Duivelsberg in Gelderland. Een natuurgebied vol herinneringen, waar we vroeger vaak met mijn moeder naartoe gingen. Zij is er helaas niet meer, en mede doordat mijn vader en ik nog maar met zijn tweetjes over zijn, zijn we beste vrienden geworden. We delen ook een gemeenschappelijke taal en cultuur, namelijk het Hongaars. We hebben een prachtige dag uitgekozen om te gaan wandelen. De novemberzon werpt een warme gloed over het bos, dat baadt in tinten van roodbruin en oranje.

‘Ja, pap, ik neem alles op. En dan gaan we gewoon een rondje lopen zoals we dat vroeger deden.’

‘Igen, igen, értem miről van szó.’

‘En het is denk ik wel handiger als we in het Nederlands praten, niet in het Hongaars.’

‘Dat weet ik,’ zegt hij terwijl hij behendig over een omgevallen boomstam klautert. ‘Anders kunnen ze er geen *fuck* van begrijpen natuurlijk.’

‘Precies. En de scheldwoorden haal ik er ook uit.’

Hij lacht. ‘Maar ik scheld toch nooit, dat weet je.’

Het is het begin van onze wandeling en mijn vader en ik keuvelen als gebruikelijk wat af terwijl we over een van de kronkelpaden op de Duivelsberg wandelen. Dit natuurgebied, ingeklemd tussen Nijmegen en de Duitse grens, is onderdeel van een stuwwal die tijdens de een-na-laatste ijstijd gevormd werd. In die periode waren grote delen van Nederland bedekt met een gletsjer van meer dan honderd meter dik. Deze gigantische ijsmassa's zorgden ervoor dat de ondergrond omhoog werd gedrukt, zodat er meerdere stuwwallen ontstonden, waaronder die in het Rijk van Nijmegen. Wat er overbleef is een heuvelandschap met loofbossen, waarvan het hoogste punt 76 meter boven zeeniveau ligt.

‘Pap, ik zou graag met jou terug willen gaan naar die momenten dat we hier nog met z’n drieën kwamen, met mama erbij. Die mooie herfst-dagen waarop we samen kastanjes gingen rapen en ze daarna poften op de kachel.’

We lopen de stuwwal op, waar de boombladeren al prachtig aan het verkleuren zijn. Het zijn vooral de bladeren van de Amerikaanse eik die voor de mooiste kleurenpracht zorgen. Hun bladeren verschieten in een palet aan kleuren, van diepgroen via rood-

oranje naar okergeel. De herfst is hier prachtig, al is elk jaargetijde hier de moeite waard. Dit bos ademt geschiedenis, niet alleen in de vorm van zijn oeroude landschap, maar ook door de mythen die over de Duivelsberg de ronde doen. Onze voorouders beschouwden dit als een heilige plek, waar rituelen en feesten werden gehouden.

‘Kijk Mátyás, hier beginnen de kastanjabomen al,’ zegt mijn vader. ‘We zijn precies op tijd, want de gevallen kastanjes zijn nog gaaf en niet aangevreten door wormpjes.’

Ik buk en raap een glanzende, diepbruine kastanje op. ‘Ik zie het, papa. Deze is prachtig. Oh, hier zit toch wel een worm in – dan is ie niet meer lekker.’

‘Nou, voor de worm anders wel,’ grinnikt mijn vader.

Ik lach. ‘Daar heb je een punt.’ Even zwijgen we en wandelen verder. ‘Maar pap, wij gingen vroeger dus al naar dit bos om paddenstoelen en kastanjes te zoeken. Ik probeer namelijk een beetje te achterhalen wanneer mijn fascinatie voor de natuur is ontstaan. Komt die bij jou vandaan denk je? Of bij mama?’

‘Dat is een goede vraag,’ begint hij, ‘want mama was gek op de natuur, maar niet zo erg als jij. En ik hou ervan, ik vind het prachtig. Maar ik kijk vooral naar de zichtbare schoonheid,’ antwoordt hij. ‘Van bomen, een zonsondergang, bloemen... Dieren, hoe ze eruitzien. Terwijl jij verder kijkt en ook de samenhang tussen soorten ziet, bijvoorbeeld.’

We volgen het kronkelpaadje verder omhoog. Dit bos bestaat voor namelijk uit beuken, eiken en tamme kastanjes. Die laatste zouden afstammelingen zijn van bomen die hier ooit door de Romeinen zijn aangeplant als voedselvoorziening. Op een gegeven moment maken de dichte loofbossen plaats voor glooiende weidevelden aan panoramisch uitzicht over de Ooijpolder.

Mijn vader kijkt om zich heen en zegt: ‘Wij hebben je absoluut gestimuleerd en op de schoonheid van de natuur gewezen. Maar Cora – jouw oppas – is zonder twijfel jouw grootste inspiratiebron geweest. Zij is echt in al haar vezels geboeid door de natuur en haar schoonheid.’

Cora. Haar naam alleen al roept een stroom aan herinneringen op. Voor mij is zij een fenomeen. Een vrouw met zo veel liefde en kennis over de natuur, die ze het liefst met zo veel mogelijk mensen deelt. In mijn jongste jaren was zij mijn oppas, samen met haar echtgenoot Jan. Ze namen me vaak mee op ontdekkingsstochten, door hun tuin en de omgeving. Ze vertelde me over planten, insecten, vogels – met een enthousiasme dat aanstekelijk werkte. Haar verhalen en wandelingen zijn voor mij dé reden geweest om ook van de natuur te gaan houden. Zonder Cora was ik misschien nooit bioloog geworden. Iedereen zou een Cora in zijn leven moeten hebben. Ik loop zwijgend verder, denkend over wat mijn vader net zei.

‘Weet je, Mat,’ zegt mijn vader terwijl we samen verder lopen, ‘het belangrijkste verschil tussen ons is denk ik de blik waarmee we naar de wereld kijken. Jij kijkt als bioloog, ik als kunstenaar. Jij ziet het grotere geheel – hoe alles samenhangt in de natuur. Ik ben gefascineerd door de zichtbare realiteit, door kleur, vorm en licht. Maar het gaat niet alleen om de buitenkant. Voor mij draait het in de kunst én in de natuur juist om samenhang. Hoe alles op elkaar is afgestemd, hoe dingen in elkaar grijpen – dat verwondert me het meest. Niet alleen op aarde, maar zelfs in het hele universum.’

Dan vertelt hij dat hij het meest gefascineerd is door hoe alles met elkaar samenhangt. Hier op aarde, maar ook in de rest van het universum.

‘Soms probeer ik die grotere verbanden te begrijpen, net als wetenschappers dat doen. Vincent Icke – de bekende astrofysicus – opende

ooit een van mijn tentoonstellingen. Hij heeft geweldig zijn best gedaan om mij de grotere verbanden uit te leggen, maar het is zo complex en ingewikkeld dat voor mij deze geheimen nog niet zijn opgehelderd. Dus ik blijf me vooralsnog vooral verwonderen over de poëtische, onverklaarbare aspecten ervan.’

Hij pauzeert even. ‘Misschien is dat wat jij, ik en mensen als Vincent gemeen hebben: we zoeken verbanden, tussen het kleine en het grote. En dat had ik als kind al – ik was altijd geboeid door alles wat ik zag en hoorde, probeerde dingen te ordenen, op mijn eigen naïeve manier.’

Ik moet grinniken bij het beeld van mijn vader als jongetje, druk in de weer om de wonderlijke wereld om hem heen te ontrafelen.

‘En zat die fascinatie bij mij er dan ook al vanaf het begin in? Of is die pas later gekomen?’

Hij lacht even, alsof hij een verre herinnering ophaalt. ‘Ik weet nog dat we elke dag een stukje gingen wandelen met jou. Je was drie, hooguit vier jaar oud. “Kijk eens, papa,” zei je dan. “Ik zoek lieveheersbeestjes.”

Ik schiet in de lach. ‘Lieveheersbeestjes?’

‘Ja. Je wist dat ze vaak op de achterkant van bladeren zitten, bij de bladluizen. Dus keek je onder de bladeren. En het gekke was: je vond ze ook.’

Ik laat zijn woorden even bezinken. ‘Dus jij zegt dat mijn liefde voor de natuur al op mijn tweede begon? En je denkt niet dat het mama of jij was die me dat heeft bijgebracht?’

‘Nee,’ zegt hij resoluut. ‘Je moet het van Cora hebben gehoord. Je was er gewoon vatbaar voor.’

Het voelt goed om samen met mijn vader over vroeger te praten, over de tijd dat we nog met z'n drietjes waren. Mijn moeder, Ans, is er helaas niet meer, maar in gedachten wandelt ze altijd met ons mee. Ze was de liefste persoon die ik ken – altijd optimistisch en nooit oordelend. Haar afwezigheid heeft mijn vader en mij nog dichter bij elkaar gebracht. Sinds haar ziekte en overlijden zijn we

hechter geworden dan ooit. We praten graag over de mooie dingen in het leven, zoals muziek, kunst en natuur.

‘Want wat is kunst nou eigenlijk?’ mijmert hij. ‘Voor mij is kunst altijd verbonden met emotie. Zonder gevoel is het niets. Wij kunstenaars proberen met wat simpele middelen – een penseel, een tube verf, een doek – iets te maken dat tot het hart van mensen doordringt. We proberen een illusie te scheppen, een nieuwe wereld op te roepen, zelfs op een plat vlak. En pas als het lukt om mensen kippenvel te bezorgen, of ze echt te raken, dan klopt het. Daarom kan een schilderij van Monet, een tekening van Rembrandt je ineens tot tranen toe ontroeren – omdat je de ziel van die kunstenaar voelt.’

Hij blijft even stil, en kijkt voor zich uit. ‘Kunst is voor mij vrijheid. Ontdekken wie ik ben, mijn eigen wereld laten zien, zonder compromissen. Ik volg geen trends – wat vandaag *hot* is, is morgen alweer vergeten. Mijn streven is om iets te maken dat je raakt, met een ziel. Ik zet geen handtekening onder een schilderij waar ik niet volledig achter sta. Elke penseelstreek moet kloppen, de passie moet voelbaar zijn. Als het lukt om met mijn werk mensen even mee te nemen naar een andere wereld, ben ik tevreden.

Kunst hoeft zich natuurlijk niet te beperken tot het beeldende – ook muziek is een krachtige vorm van expressie. Kunstenaars bewonderen componisten en andersom, en soms ontstaat er zelfs een prachtige kruisbestuiving. Denk bijvoorbeeld aan Mussorgski’s *Schilderijentoonstelling*, waarin muziek en beeldende kunst elkaar versterken. Uiteindelijk gaat het om bijzondere dingen – hoe natuurwetten harmonieus samenspelen – maar soms ook om het lelijke: oorlog, chaos, alles wat ons menselijk maakt.’

Al pratend zijn we ongemerkt van het pad geraakt. We lopen nu door een wirwar van Rhododendrontakken en varens. Mijn vader had achteraf gelijk, maar daar was ik toen nog niet helemaal van overtuigd.

‘Mat, volgens mij lopen we verkeerd. Volgens mij hadden we een stuk terug al naar links moeten.’

‘Nee hoor pa, hier zou volgens Google Maps een pad moeten zijn. En dan is het nog vijf minuutjes naar de grote weg.’

‘Ja, dat klinkt allemaal erg mooi, alleen... is er geen pad te bekenen.’ Mijn vader wijst naar de dichte begroeiing om ons heen. ‘We gaan nu steeds verder de *juva* (Hongaars voor bushbush) in. Moet je zien waar we lopen. Dit is niet goed. En dit is mijn beste broek!’

‘Ja, maar waarom heb je die dan ook aangedaan, papa?’

‘Ik wist niet dat we op safari gingen.’

‘Nou ja, ik dacht: we doen het een beetje spontaan. Dan komen we op pure gesprekken. Ik heb van jou altijd geleerd dat als er geen weg is, je er een moet maken.’

Mijn vader schudt lachend zijn hoofd. ‘Ja, daar heb je gelijk in. Als mensen je zeggen dat iets niet kan, moet je het juist proberen.’ Hij blijft even staan. ‘O, maar kijk eens hoe mooi het hier is. Dat licht door de gekleurde bladeren. En die paddenstoelen hier, prachtig.’

‘Kijk, deze varens zijn zich al aan het voorbereiden op de winter,’ zeg ik. ‘In de zomer kun je hier amper doorheen komen. Dan is het net een scène uit een *Jurassic Park*-film.’

En dan zijn er mensen die zeggen dat er in de herfst niks te zien en te beleven valt. Terwijl het juist het hoogseizoen is voor veel planten, dieren en schimmels. Neem paddenstoelen: de hele zomer leven ze als flinterdunne schimmeldraadjes onder de grond. En nu, in de herfst, laten ze zich eindelijk zien. Wat wij als paddenstoel zien, is maar een klein stukje van het geheel. Onder de grond zit een netwerk van kilometerslange schimmeldraden.

‘Is het niet zo, Mat, dat bomen met elkaar verbonden zijn via die schimmelnetwerken?’

‘Klopt! Veel mensen denken dat een boom op zichzelf staat, maar eigenlijk werkt deze samen met schimmels. Die schimmels verbinden zich via hun schimmelnetwerk met de boomwortels en vormen een netwerk. Hier vindt een soort ruilhandel plaats: de schimmel levert water en de juiste mineralen en krijgt in ruil daarvoor suikers van de boom.’

Mijn vader kijkt om zich heen. Dan schudt hij lachend zijn hoofd. ‘Mat, Mat, Mat... Nog steeds geen pad, hè?’

Ik grijns. ‘Nee, ik probeer gewoon de aandacht af te leiden van het feit dat we de weg nog steeds niet hebben teruggevonden.’ Maar dan zie ik tussen de bomen iets bekends. ‘Wacht... hier is het! We zijn terug.’

We stappen weer het pad op. Ik kijk opzij naar mijn vader en glimlach. We hebben misschien even gedwaald, maar eigenlijk was dat precies waar deze wandeling om draaide.

